

قرآن از دیدگاه قرآن

جلد اول (استماع قرآن - اطاعت از قرآن)

صاحب علی محبتی

محبّی، صاحب علی، ۱۳۴۲ -
قرآن از دیدگاه قرآن / به قلم صاحب علی محبّی. - قم: احسن الحدیث،
۱۳۸۶ -
ج. - (احسن الحدیث):

ISBN: (دوره) ۶-۱۵-۵۷۳۸-۹۶۴

ISBN: (ج. ۱) ۴-۱۶-۵۷۳۸-۹۶۴

۳۳۰۰۰ ریال

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.
کتابنامه.

مندرجات: ج. ۱. استماع قرآن، اطاعت از قرآن.

۱. قرآن - - تحقیق. ۲. اطاعت - - جنبه های قرآنی. ۳. قرآن - - استماع.

الف. عنوان.

۲۹۷/۱۵۹

BP ۶۵/۳/م ۳۳۳

م ۷۹-۵۷۳۳

کتابخانه ملی ایران

احسن الحدیث

قرآن از دیدگاه قرآن - جلد اول: ۱. استماع قرآن ۲. اطاعت از قرآن

مؤلف: صاحب علی محبّی / ناشر: احسن الحدیث / چاپ: یاسین / نوبت چاپ: اول، تابستان ۸۶.
شمارگان: ۵۰۰۰ نسخه / بها: ۳۳۰۰ تومان / شابک ISBN (دوره): ۶ - ۱۵ - ۵۷۳۸ - ۹۶۴

شابک ISBN (ج. ۱): ۴ - ۱۶ - ۵۷۳۸ - ۹۶۴ / قم - ص. پ ۳۶۹۷ - ۳۷۱۸۵

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

«این کتاب با حمایت معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به چاپ رسیده است.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مقدمه

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على محمد وآله
الأطهار عليهم السلام ولعنة الله على أعدائهم أجمعين.

عظمت، فضیلت و امتیازات قرآن کریم بر اهل قرآن پوشیده نیست، قرآن کتابی است که فضایل و خصوصیاتش، آن را از همه کتب الهی و بشری ممتاز ساخته است، و این حقیقتی است که قرآن، خود، گویای آن است، و ائمه معصومین علیهم السلام نیز بدان تصریح کرده اند.

امام صادق علیه السلام در وصف قرآن می فرماید:

«إِنَّ اللَّهَ [تبارك وتعالى] أنزل في القرآن تبيان كل شيء حتى والله ما ترك الله شيئاً يحتاج إليه العباد إلا بيّنه للناس، حتى لا يستطيع عبد يقول لو كان هذا نزل في القرآن، إلا وقد أنزله الله فيه.»^۱

۱. «فأتوا بسورة من مثله» بقره ۲۳/۲؛ و: «قل فاتوا بسورة من مثله» یونس ۳۸/۱۰؛ و: «قل فاتوا بعشر

سور مثله» هود ۱۳/۱۱ و آیات دیگر.

۲. بحار الأنوار، ج ۹۲، ص ۸۱ ح ۹.

خداوند متعال، بیان هر چیزی را در قرآن فرو فرستاده است تا آنجا که به خدا سوگند، هیچ موضوع مورد نیاز بندگان را فروگذار نکرده است. ممکن نیست که فردی بگوید، ای کاش خداوند در قرآن این نکته را نازل کرده بود، مگر اینکه آن را نازل کرده است.

در بسیاری از آیات و روایات، از قرآن به عنوان آخرین کتاب آسمانی و سخنی جاویدان و گره گشای همه نیازمندی‌ها و رهگشای تمام سختی‌های بشر در عصرهای مختلف یاد شده است:

﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ﴾^۱

و ما این کتاب را بر تو نازل کردیم که بیانگر همه چیز است!

روشنگری قرآن، اگر همه مسائل مادی زندگی بشر را در بر نگیرد، دست یم امور معنوی و نیازهای روحی و مسائل مادی مرتبط و مکمل حیات معنوی انسان را تحت پوشش قرار می‌دهد؛ چنان که امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

«خداوند در قرآن بیان هر چیزی را فرو فرستاده است تا آنجا که به خدا سوگند، هیچ نیازی از نیازهای بندگان نیست مگر اینکه خداوند آن را برای مردم بیان داشته است».

ویژگی دیگری از قرآن کریم که کلام گوهر بار ائمه علیهم السلام نگاه‌ها و نظر‌ها را به خود جلب می‌کند، پیام‌رسانی آن برای نسل‌ها در ادوار مختلف است. و این یکی از رمزهای بسیار مهم و از اعجاز‌های معنوی این کتاب عظیم به شمار می‌آید. امام محمد باقر علیه السلام در این زمینه بیان صریح و روشنی دارد:

«وَلَوْ أَنَّ الْآيَةَ إِذَا نَزَلَتْ فِي قَوْمٍ ثُمَّ مَاتَ أَوْلَئِكَ الْقَوْمِ مَاتَتِ الْآيَةُ، لَمَا بَقِيَ مِنَ الْقُرْآنِ شَيْءٌ وَلَكِنَّ الْقُرْآنَ يَجْرِي أَوَّلُهُ عَلَى آخِرِهِ مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَلِكُلِّ قَوْمٍ آيَةٌ يَتْلُونَهَا، [و] هُمْ مِنْهَا مِنْ خَيْرٍ أَوْ شَرٍّ»^۲

۱. نحل ۸۹/۱۶

۲. تفسیر عتاشی، ج ۱، ص ۱۴.

اگر چنین بود که وقتی آیه‌ای دربارهٔ قومی نازل می‌شد، با مرگ آن قوم، روزگار آیه و کارآیی آن نیز پایان می‌یافت، از قرآن چیزی باقی نمی‌ماند! و لکن مسائل نسل‌ها و امت‌ها در طول زمان همسان است و آنچه دربارهٔ پیشینیان جریان داشته؛ در مورد پسینیان نیز جاری می‌شود، تا آنگاه که آسمان‌ها و زمین برجا است. و برای هر قوم آیه‌ای است که آن را تلاوت می‌کنند. چه نیک و چه بد.

از جمله نکات جالب و قابل تأمل که بایستی آن را از ویژگی‌های بارز این کتاب آسمانی به شمار آورد این است که یکایک محققان و قرآن‌پژوهان در زمینه علوم قرآنی تحقیقات گسترده‌ای انجام داده‌اند و به رهاوردهای سرشاری نیز دست یافته‌اند؛ ولی تاکنون هیچ کدام از آنان به خاتمه تحقیق و تفحص نرسیده، و ادعای پایان یافتن آن را نیز مطرح نکرده‌اند. چه زیبا و شیوا فرمود رسول گرامی اسلام ﷺ: «لا تحصى عجائبه ولا تبلى غرائب»^۱

کتابی است که شگفتی‌هایش قابل شمارش نیست و عجائبش کهنه نمی‌گردد. امیر مؤمنان، علی علیه السلام نیز در این باره چنین می‌فرماید:

«وَإِنَّ الْقُرْآنَ ظَاهِرُهُ أُنِيقٌ وَبَاطِنُهُ عَمِيقٌ، لَا تَفْنَى عَجَائِبُهُ، لَا تَنْقُضِي غَرَائِبُهُ»^۲
همانا قرآن ظاهری شگفت‌آور و تحسین‌برانگیز و باطنی ژرف و عمیق دارد، و هیچ‌گاه شگفتی‌ها و تحسین‌برانگیزی آن زایل شدنی نیست. قرآن کتابی است ظلمت‌شکن و روشنگر.

شاعر همین خصیصه قرآنی را با لسان نظم و زبان شعر چنین سروده است:

فرو رفتم به دریایی، که اعماق دگر دارد
ولی هر قطره‌ای از آن، به صد دریا اثر دارد
که اهل جنیان یافتند او را از شگفت دهر

۱. اصول کافی، ج ۲، ص ۵۹۹، کتاب فضل القرآن، ح ۲.

۲. نهج البلاغه، خ ۱۸، ص ۶۰-۶۱ (صبحی صالح).

شگفت از آدمی زاده، نه از سرش خبر دارد
 ز عقل و جان و دین و دل، به کلی بی خبر گردد
 کسی که سر این دریا، سر مویی خبر دارد
 چه گردی گرد این دریا هر آن کس مرد این ره نشد
 از این دریا به هر ساعت، تحیر بیشتر دارد
 تو را با جان مادر زاد، ره نبود در این دریا
 کسی این بحر را شاید، که صد جان دگر دارد

یادآوری این نکته ضرورت دارد که این امر هیچ وقت مایه یأس و ناامیدی و خستگی دانشوران و پژوهشگران نبوده و نخواهد بود؛ بلکه خود دلیل اتصال این کتاب به مبدأ بی انتهای هستی است. مرحوم، علامه طباطبائی رحمه الله در این باره می نویسد:

«این از شگفتی های قرآن است که هیچ یک از آیاتش در دلالت، گنگ و ساکت نیست و فاقد نتیجه نمی باشد. هر گاه آیه ای با آیه ای دیگر که نوعی همسویی و ارتباط با یکدیگر دارند، با هم ضمیمه شوند، حقیقت بکر و نوینی را نتیجه می دهند و آیه سوم، آن نتیجه و دستاورد جدید را تأیید می کند. این شأن و خاصیت قرآن است! ... دریغ که این راه بی رهگذر مانده است! در حالی که اگر مفسران گام در این مسیر نهاده بودند، تاکنون چشمه ساران زلالی بر ما آشکار شده بود و گنج های گرانقدری از ذخایر نفیس معارف و وحی، بر ما رخ نموده بود.»^۱

بنابراین، خالی بودن میدان تحقیق پس از این همه سعی و تلاش از سوی محققان و مفسران، خود، نیز یکی دیگر از امتیازات قرآن است که در پی هر ژرفا، مجال دیگری برای کاوش و استخراج آن است.
 در روایات آمده است:

«إِنَّ رَجُلًا سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَا بَالُ الْقُرْآنِ لَا يَزْدَادُ عَلَى النَّشْرِ وَالْدَرَسِ إِلَّا غَضَاضَةً؟ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَمْ يَجْعَلْهُ لَزْمَانٍ دُونَ زَمَانٍ وَلِنَاسٍ دُونَ نَاسٍ، فَهُوَ فِي كُلِّ زَمَانٍ جَدِيدٌ وَعِنْدَ كُلِّ قَوْمٍ غَضٌّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.»^۱

مردی از امام صادق علیه السلام پرسید: چه سَرّی در قرآن است که با نشر و تعلیم و تعلّم، جز شادابی و شکوفایی چیزی بدان افزوده نمی‌شود؟
امام علیه السلام فرمود: بدان دلیل که خداوند متعال، قرآن را تنها برای یک روزگار و برای گروه خاصی از مردم قرار نداده است، از این رو، قرآن در هر زمان، جدید و تازه می‌باشد و تا روز قیامت، نزد ملّت‌ها و جنوامع، با طراوت و شکوفا است.

امام زین العابدین علیه السلام نیز در بیان مقام و منزلت قرآن می‌فرماید:
«... وَجَعَلْتَهُ مَهِيماً عَلَى كُلِّ كِتَابٍ أَنْزَلْتَهُ، وَفَضَّلْتَهُ عَلَى كُلِّ حَدِيثٍ قِصَصَتَهُ، وَفَرَقَاناً فَرَقْتَ بِهِ بَيْنَ حَلَالِكَ وَحَرَامِكَ، وَقَرَأْنَا أَعْرَبَتْ بِهِ عَنْ شَرَائِعِ أَحْكَامِكَ...»^۲

خداوند! قرآن را گواه، ناظر و مسیطر بر همه کتاب‌های آسمانی پیشین قرار دادی و بر هر سخنی که پیش از آن بیان داشته‌ای برتری بخشیدی، فرقانی است که حلال و حرّامت را به وسیله آن متمایز ساختی و قرآنی است که در پرتو آن شرایع احکامات را آشکار نمودی.

به هر حال با توجه به آنچه که اشاره شد باید دانست راه نجات در کتاب خداست. از رسول خدا ﷺ است که فرمود: «جبرئیل نزد من آمد و خبر از فتنه‌ای داد که در امت من رخ خواهد داد، از او راه گریز از فتنه را پرسیدم، در پاسخ گفت: «کتاب الله فيه بيان ما قبلکم من خير، وخبر ما بعدکم وحکم ما بينکم.»^۳

۱. بحار الأنوار، ج ۲، ص ۲۸۰، ح ۴۴.

۲. صحیفه سجّاده، نیایش ۴۲.

۳. تفسیر عیاشی، ج ۱، ص ۳.

راه نجات در کتاب خداست، زیرا در آن اخبار پیشینیان و پسینیان و حکم میان شماست. به دلیل مقام و جایگاه ویژه قرآن، و نیز نقش آن در رشد و شکوفایی جامعه انسانی و اسلامی، یکی از اهداف بلند و مهم انقلاب اسلامی ایران، احیای قرآن کریم بوده است؛ زیرا رهبران این نهضت الهی همواره، با شیوه‌های گوناگون در صدد بودند که مردم، به ویژه جوانان این مرز و بوم را با قرآن آشنا سازند؛ از این رو، امام راحل علیه السلام به فرزندان این دیار اسلامی هشدار می‌دهد:

«شما ای فرزندان برومند اسلام... تدریس قرآن در هر رشته‌ای از آن را محط نظر و مقصد اعلای خود قرار دهید. مبدا خدای ناخواسته در آخر عمر که ضعف پیری بر شما هجوم کرد، از کرده‌ها پشیمان و تأسف بر ایام جوانی بخورید.»^۱

در بخش دیگری از سخنان حکیمانه خود خطاب به حوزه‌های علمیه و دانشگاه‌ها چنین می‌فرماید:

«ای حوزه‌های علمیه و دانشگاه‌های اهل تحقیق بپا خیزید و قرآن کریم را از شر جاهلان متنسک و عالمان متعسک که از زوی علم و عمد به سوی قرآن تاخته و می‌تازند نجات دهید.»^۲

دقیقاً، برای رسیدن به این منظور نگارنده بر آن است تا با اندک بضاعت خویش گامی هر چند ناچیز در جهت اهداف یاد شده برداشته، و در فرازهای محدود، این دریای بی‌کران و عمیق الهی (قرآن) را برای همه، به ویژه نسل جوان، با بهره‌گیری و بهره‌مندی از راهنمایی‌های خود قرآن معرفی نماید. گرچه تاکنون آثار ارزشمند بسیاری در این خصوص تألیف و تدوین یافته است^۳، لیکن در این مجموعه

۱. سخنان امام خمینی در ۱۶/۵/۱۳۶۵.

۲. سخنان امام خمینی در ۱۶/۵/۱۳۶۵.

۳. آثاری چون:

الف: «الإتقان فی علوم القرآن» از سیوطی. ب: «جامع الأخبار والآثار عن النبی والأئمة الأطهار» از آقای ابطحی اصفهانی در سه جلد که جلد اول آن در فضائل قرآن و جلد دوم در ویژگی قرآن و جلد

خصوصیات بارز و منحصر به فردی وجود دارد و همچنین اهدافی در این تحکیده دنبال شده که در دیگر آثار انتشار یافته دیده نمی شود. و اگر هم بوده بنا محدودیت های خاصی همراه است که جای این اثر با ویژگی های مورد نظر خالی است.

نگارنده بر این باور است که نفس وجود قرآن کریم، خود، معرف واقعی و حقیقی خویش هست؛ عبارت معروف آفتاب آمد دلیل آفتاب نیز مؤید و بیانگر همین مطلب است، و نیز معتقد است که اگر بخواهیم در قالب الفاظ و کلمات شناساندن قرآن گامی برداریم باز هم بهترین منبع مورد استفاده در این زمینه خود قرآن کریم است، که می توان از آن بهره زیادی گرفت؛ در نتیجه بنا بر این است که قرآن را با زبان خود قرآن به تشنگان معرفت معرفی نماییم، و از اینکه عنوان «قرآن از دیدگاه قرآن» را برای نامگذاری این مجموعه ارزشمند، برگزیده ام کاملاً بر اساس همین باور بوده است؛ زیرا قرآن در آیات مختلف ضمن بیان مطالب دیگر، با تعبیر گوناگون، ویژگی ها، امتیازات، و نام های خویش را بیان داشته است، به گونه ای که با نگاه عمیق و دقیق به مجموع آیات در می یابیم که قرآن کریم به طور مفصل و مفید و جامع، خود را از جهات گوناگون معرفی نموده است. در مجموعه حاضر این معرفی ها با استفاده از تفاسیر و منابع قرآنی^۱، در دو مرحله تهیه و تدوین یافته است: مرحله نخست به صورت نکته نکته در ضمن عناوین فروعی قرآنی، تنظیم شده، و در مرحله بعدی جهت استفاده عموم، به توضیح و تشریح بیشتر آن، و نیز به بیان کیفیت استفاده از آیه

سوم در فضائل سوره و آیات قرآن کریم می باشد.

ج: «البرهان في علوم القرآن» از زرکشی.

ه: «کتاب فضائل القرآن» از فریابی.

ز: «الوجيز في فضائل الكتاب العزيز» از قرطبی، تحقیق: علاء الدین علی رضا.

۱. از قبیل: تفسیر المیزان، مجمع البیان، تبیان از مرحوم شیخ طوسی، البیان از مرحوم آیه الله خوئی، تفسیر کبیر فخر رازی، تفسیر طبری، جوامع الجامع، کشاف، تفسیر قرطبی، معانی القرآن از زجاج، علوم قرآن از زرکشی، بحار الأنوار، تفسیر بیضاوی، تفسیر بغوی، در المنثور، نور الثقلین، تفسیر نمونه، تفسیر راهنما، و برخی دیگر از آثار قرآنی که در فهرست منابع خواهد آمد.

یا آیات مورد نظر پرداخته، و همراه با مباحث جانبی دیگر که در ارتباط با آن موضوعات بوده، آورده است. امید می‌رود که این تلاش‌ها موجب ازدیاد معرفت و شناخت همه ما نسبت به قرآن شود.

در اینجا ضرورت دارد که نکاتی را برای خوانندگان نکته سنج یادآوری نمایم:

۱. مجموعه حاضر در سطحی نگاشته شده است که برای همگان به ویژه برای نسل جوان مفید باشد.

۲. این اثر در سایه هدف اصلی اش - که معرفی قرآن از دیدگاه خود قرآن است - در نوع خود از زمره کتب تفسیری موضوعی نیز به شمار می‌آید؛ زیرا نکات استفاده شده از آیات، در واقع نوعی تفسیر از آیات هم است.

۳. سعی و تلاش بر این است که موضوعات مورد تحقیق، و ارائه آن در جلد‌های متعدد، به ترتیب الفبای فارسی تنظیم شود؛ البته ممکن است به دلیل برخی محدودیت‌های قابل پیش بینی، این نظم و ترتیب رعایت نشود.

۴. در این مجموعه عظیم و گسترده بیش از ششصد عنوان از عنوان‌های فرعی علوم قرآنی ارایه شده است. و این خود امری است که میدان وسیع تحقیق و پژوهش را در برابر دیدگان قرآن پژوهان قرار می‌دهد، تا در هر یک از موضوعات مطرح شده با مناسبت‌های مورد نظر تحقیق و تفحص کامل به عمل آورند، هر چند نگارنده خود، تدوین تشریحی همه عناوین مورد بحث را مانند دو موضوع (استماع قرآن و اطاعت از قرآن) که در همین مجلد نگاشته و اکنون در اختیار شما قرار گرفته است، به طور سلسله مراتب در مجلدات بعدی، یکی پس از دیگری، تعقیب می‌نماید.

۵. در ترجمه آیات، از ترجمه حضرت آیه الله مکارم شیرازی - ادام الله ظلّه العالی - استفاده شده است.

۶. هر چند محور اصلی این چکیده تحت عنوان «قرآن از دیدگاه قرآن» است؛ ولی در تبیین و تشریح مسائل مورد بحث هیچ گاه خود را بی‌نیاز از روایات معصومین علیهم‌السلام ندیدم. از این رو، در برخی از مباحث، علاوه بر آیات قرآنی از روایات

تفسیری و غیر تفسیری نیز بهره برده‌ام.

۷. آنچه از مجموع موضوعات قرآنی که در مرحله نخست تدوین گردیده، و در این جلد آمده است، تنها دو موضوع «استماع قرآن» و «اطاعت از قرآن»، همراه با موضوعات فرعی مربوط به آن دو می‌باشد، از این رو از همه خوانندگان محترم می‌خواهم، با توجه به گستردگی این مجموعه، و با توجه به ادامه و ارائه هر چه بهتر آن، در مجلّات بعدی با بیان نکات پیشنهادی و اصلاحی خود، نگارنده را در این تلاش قرآنی رهنمون شوند، و نگارنده نیز از قبل، از همه عزیزانی که در کرسی ارشاد و راهنمایی قرار گرفته، و نسبت به بیان نکات مرشدانه خود دریغ ندارند تقدیر و تشکر می‌نمایم.

در پایان از همه سرورانی که در انجام این طرح نقش داشته و دارند، به ویژه از معاونت اجرایی «مؤسسه احسن الحديث»، که در انجام کارهای اجرایی «مؤسسه» مجذّانه سعی و تلاش کرده‌اند و همچنین از فرزند دلبندم، آقا محمد محبتی که در انجام امور رایانه‌ای - ضمن اشتغال به تحصیل - از هیچ تلاشی فروگذار نکرده، قدر دانی می‌شود. و از خدای مَنّان مسئلت دارم که خود پاداش زحمات همه عزیزان را عنایت فرموده، سعادت دنیوی و اخروی را به آنان عطا فرماید.

شایان ذکر است، قسمت پایانی مرحله نخست این تحقیق را با چشمانی اشک بار در فراق مادر مهربانم، به پایان بردم. بجا است که اگر خدای بخشنده در قبال این تلاش دینی و قرآنی صله و پاداشی به این حقیر می‌بخشد، آن را به روح پاک آن شادروان نثار نمایم. باشد که همه زحمات با اخلاص ما، مورد قبول حق قرار گیرد.

و خدای را سپاسگزارم که این خدمت فرهنگی و قرآنی را در دیار خاندان عصمت و طهارت علیهم‌السلام، حضرت فاطمه معصومه - سلام الله علیها - به پایان می‌برم، امیدوارم که خدای رحمان، ما را از عنایت‌های این خاندان معزز و معظم بهره‌مند سازد.

«اللّهُمَّ اجْعَلْنِي مِمَّنْ أَحَلَّ حَلَالَهُ وَحَرَّمَ حَرَامَهُ وَأَمَّنْ بِمَحْكَمِهِ وَمُتَشَابِهِهِ، وَاجْعَلْ لِي أَنْسًا فِي قَبْرِي، وَأَنْسًا فِي حَشْرِي، وَأَنْسًا فِي

نشري، واجعلني ممن ترقيه بكل آية قرأتها لي درجة في أعلى عليين
آمين رب العالمين.»

والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته

قم - صاحب علی محبی

۱۳۷۹/۳/۳۱ هـ. ش. مطابق با

مفهم ربیع الأول ۱۴۲۱ هـ. ق.

www.ketab.ir

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مقدمة

«الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على محمد وآله
الأطهار ولعنة الله على أعدائهم أجمعين»

لا يخفى على رواد القرآن وحامليه ما للقرآن الكريم من فضائل وخصوصيات، والذي
ميّز القرآن وفضّله على سائر الكتب الإلهية والبشرية، هو ما انفرد به من مزايا و
خصوصيات، وهذه حقيقة أعرب عنها القرآن نفسه^١ وصرّحت بها كلمات المعصومين^{عليه السلام}
أيضاً.

حيث الإمام الصادق^{عليه السلام} يصف القرآن بقوله:

«إنَّ الله [تبارك وتعالى] أنزل في القرآن تبيان كل شيء حتى والله ما ترك
الله شيئاً يحتاج إليه العباد إلا بيّنه للناس، حتى لا يستطيع عبد يقول لو كان
هذا نزل في القرآن، إلا وقد أنزله الله فيه»^٢.

١. «قل فاتو بعشر سور مثله»، هود ١١/٨٣، و«قل فاتو بسورة مثله»، يونس ١٠/٣٨، «فاتو بسورة من
مثله»، البقرة ٢/٢٣ وآيات أخرى.

٢. بحار الأنوار، ج ٩٢، ص ٨١، ح ٩.

لقد وصف القرآن في كثير من الآيات والروايات على أنه خاتمة الكتب السماوية والنداء الخالد والملهي لكافة الاحتياجات، والبلسم الشافي لجميع المتاعب والمآسي البشرية:

﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ﴾^١.

إن القرآن من الوضوح بمكان، بحيث لو لم يستوعب كافة المجالات المادية في الحياة؟ فإنه يشمل الأمور المعنوية والمتطلبات الروحية والمسائل المادية المرتبطة والمكملة للحياة المعنوية للإنسان إلى حد ما وفقاً للحديث المروي عن الإمام الصادق عليه السلام المتقدم ذكره.

من المميزات الأخرى للقرآن المستفادة من أحاديث الأئمة الغراء، والتي أصبحت محطاً للانتظار والأفكار هي الرسالة التي يحملها للأجيال في مختلف العصور والدهور ويعدّ هذا من الرموز المهمة جداً وإحدى المعاجز المعنوية لهذا الكتاب العظيم، وللإمام الباقر عليه السلام بياناً صريحاً وواضحاً في هذا المجال حيث يقول:

«ولو أن الآية إذا نزلت في قوم ثم مات أولئك القوم ماتت الآية، لما بقي من القرآن شيء. ولكن القرآن يجري أوله على آخره ما دامت السماوات والأرض ولكل قوم آية يتلونها، [و]هم منها من خير أو شر»^٢.

ومن جملة المطالب الظرفية والنكات الدقيقة الجديرة، بأن تعدّ من المميزات البارزة لهذا الكتاب السماوي هو عدم التوصل إلى نتيجة نهائية من قبل فئات المحققين والباحثين في القرآن الكريم، ولم يصرح أحدهم بذلك على الرغم مما قاموا به من بحوث واسعة وحلول شاسعة على صعيد العلوم القرآنية، وما أجمل وأروع ما أدلى به نبي الإسلام الكريم ﷺ حينما قال:

«لا تحصى عجائبه ولا تبلى غرائبه»^٣.

وكذلك أشار إليه الإمام علي أمير المؤمنين عليه السلام بقوله:

١. النحل ١٦/٨٩.

٢. تفسير العياشي، ج ١، ص ١٤.

٣. الكافي، ج ٢، ص ٥٩٩، كتاب فضل القرآن، ح ٢.

«وإنَّ القرآنَ ظاهره أنيق وباطنه عميق، لاتفنى عجائبه، ولاتنقضي غرائبه»^١.

ومما تجدر الإشارة إليه أنَّ هذا الأمر لم يكن ولن يكن في وقت ما مدعاة لليأس وخيبة أمل ونفاذ جهد الخبراء والباحثين، بل أنَّ هذا إن دُلَّ على شيء، فإنَّما يدلُّ على ارتباط هذا الكتاب بالمبدأ اللامتناهي للوجود، في هذا الصدد يذكر المرحوم العلامة الطباطبائي ما يلي:

«وهذا من عجيب أمر القرآن فإنَّ الآيَة من آياته لاتكاد تصمت عن الدلالة ولا تعقم عن النتائج، كلَّما ضُمَّت آيَة إلى آيَة مناسبة انتجت حقيقة من أُبكار الحقائق، ثم الآيَة الثالثة تصدقها وتشهد بها، هذا شأنه وخاصَّته وسترى في خلال البيانات هذا الكتاب نبذاً من ذلك، على أنَّ الطريق متروك غير مسلوک، ولو أنَّ المُفسِّرين ساروا هذا المسير لظهر لنا إلى اليوم، ينابيع من بحاره العذبة وخزائن من أثقاله النفيسة»^٢.

وعليه، فإنَّ أحد مميّزات القرآن وخصوصيّاته هو وجود فراغ في ميدان التحقيق يعني أنَّ وراء كلّ عمق قرآني حيّز فراغ آخر للاستنباط والاستخراج، جاء في الروايات:

«إنَّ رجلاً سأل أبا عبد الله عليه السلام: ما بال القرآن لا يزداد على النشر والدرس إلّا غضاضة؟ فقال: إنَّ الله تبارك وتعالى لم يجعله لزمان دون زمان ولناس دون ناس، فهو في كلّ زمان جديد وعند كلّ قوم غرض إلى يوم القيامة»^٣.

ويقول الإمام زين العابدين عليه السلام في صدد بيان مقام ومنزلة القرآن:

«وجعلته مهيمناً على كلّ كتاب أنزلته، وفضّلته على كلّ حديث قصصته، وفرقناً فرقته به بين حلالك وحرامك، وقرناً أعربت به عن شرائع أحكامك...»^٤.

إذاً بناءً على ما تقدّمت الإشارة إليه ينبغي الإمعان والتصديق بأنَّ طريق الخلاص كان

١. نهج البلاغة، ج ١٨، ص ٦٠ - ٦١، (صبيح صالح).

٢. الميزان، ج ١، ص ٧٣.

٣. بحار الأنوار، ج ٢، ص ٢٨٠، ح ٤٤.

٤. الصحيفة السجادية، مناجات ٤٢.

في كتاب الله العظيم. كما قال رسول الله ﷺ:

«كتاب الله فيه بيان ما قبلكم من خبر، وخبر ما بعدكم وحكم ما بينكم»^١

ولأجل ما حاز عليه القرآن من منزلة ومكانة متميزة وما ساهم به في بناء المجتمع الإنساني والإسلامي وتنميته، كانت إحدى الأهداف والتطلعات السامية والمهمة للشورة الإسلامية في إيران، هو إحياء القرآن الكريم واعلاءه، ذلك أن رواد هذه النهضة الإلهية أخذوا باستمرار وبأساليب متعددة إلى الإهتمام والتعريف بالقرآن بين أوساط الجماهير وبالأخص جيل الشباب، شباب هذا الوطن المترامي الأطراف، لهذا نرى يوجه الإمام الراحل رحمه الله نداءه إلى أبناء هذه الديار الإسلامية ويحذّره قائلاً:

«أنتم يا أبناء الإسلام الغيارى... ضعوا القرآن و تعليمه نصب أعينكم

وغايتكم العظمى. لا يصل بكم الأمر لاسمع الله أن تأسفوا وتتحسروا من

فرط أعمالكم على أيام الشباب إذا ما هجم عليكم طالع الشيب»^٢.

وفي قطع آخر من حديثه الهادف يوجّه خطابه إلى الجامعات والحوزات العلمية ويقول:

«يا أيّها الحوزات العلميّة والجامعات التحقيقيّة هبّوا لانقاذ القرآن

وخلصه من شرّ الجهّال المتنسّكين والعلماء المتهتكين، الذين يوجّهون

عن قصد وعلم حراهم إلى القرآن ولازال ديدنهم هذا»^٣.

وهذا هو عين نطمح إليه؛ إذ نحن بصدد أن نخطو خطوات، وأن كانت متواضعة، وضمن

دائرة إمكانيّاته اللامتنا والغور العميق للقرآن ونضعه في متناول الجميع في قنوات محدّدة،

سيّما جيل الشباب، وذلك من خلال الارتكاز والاستمداد من نفس التوجهات

والارشادات القرآنيّة، هذا مع الإذعان بوجود مصنّفات ومؤلفات كثيرة في هذا المجال إلى

يومنا هذا^٤، لكن ثمة خصوصيّات ومميّزات بارزة وفريدة من نوعها وأساليب متبعة في هذا

١. تفسير العياشي، ج ١، ص ٣.

٢. نداء الإمام الخميني في ١٦/٥/١٣٦٥.

٣. نداء الإمام الخميني في ١٦/٥/١٣٦٥.

٤. الآثار كما يلي:

أ: «الاتقان في علوم القرآن» للسيوطي.

الأمر لم تحظى بها، وتنطوي عليها بقية الآثار والمصنّفات المنشورة، وإذا كان لها حظاً من الوجود، ففي أطرو دوائر محدودة وضيقة لا تشغل حين هذا الأثر الذي يحمل بين دفتيه إيجابيات وامتيازات قيّمة.

يرى المصنّف أنّ الدليل والمعرف الحقيقي للقرآن ذاته، وممّا يبين هذا المعنى ويؤيّدُه العبارة المشهورة التي تقول ليس أدلّ على وضوح الشمس من الشمس ذاتها، ويرى أيضاً أنّنا إذا أردنا أن نتعرّف على القرآن في دائرة ألفاظه وكلماته، فإنّ أفضل مرجع يمكن الاستفادة منه في هذا الباب، هو القرآن الكريم بحدّ ذاته إذ يمكن الحصول على فوائد جمّة من خلاله لذلك ارتأينا أن نعرّف القرآن لعشّاقه المعرفة بلسان القرآن نفسه، ولهذا السبب والمعتقد وقع اختياري بالتحديد على عنوان «القرآن من وجهة نظر القرآن» وأطلقته على هذه الموسوعة القيّمة؛ ذلك أنّ القرآن فضلاً عن بيانه وتوضيحه في سياق آيات مختلفة لمطالب عديدة أخرى يوضح أيضاً المعالم والخطوط العريضة والأسماء والصفات التي يشتمل عليها هو بحدّ ذاته عبارات متعدّدة بحيث نستشف من خلال إلقاء نظرة فاحصة ودقيقة إلى مجمل الآيات، وأنّ القرآن الكريم كشف النقاب عن ذاته بصورة تفصيليّة شاملة ومفيدة في زوايا مختلفة، وفي هذه الموسوعة التي بين أيدينا دونت وطرحت هذه التعريفات استناداً إلى التفاسير والمصادر القرآنيّة^١ في أطر مرحلتين:

المرحلة الأولى نسقت على شكل مفاهيم ونكات متفرّقة في طيات العناوين الفرعيّة

ب: «جامع الأخبار والآثار عن النبي والأئمة الأطهار»، للسيد الأبطحي اصفهاني الذي يشتمل على ثلاثة أجزاء، الجزء الأوّل، في فضائل القرآن، الجزء الثاني في أهميّة القرآن والجزء الثالث في فضائل سورة وآياته.

ج: «البرهان في علوم القرآن» للزركشي.

د: «فضائل القرآن» للنسائي.

هـ: «كتاب فضائل القرآن» للفرابي.

و: «التذكّار في أفضل الأذكار» لقرطبي.

ز: «الوجيز في فضائل الكتاب العزيز» للقرطبي، تحقيق: علاء الدين علي رضا.

١. من قبيل: تفسير الميزان؛ مجمع البيان؛ التبيان؛ للشيخ الطوسي؛ البيان؛ للسيد الخوئي؛ التفسير الكبير، للفخر الرازي؛ تفسير الطبري؛ جوامع الجامع؛ الكشف؛ تفسير القرطبي؛ معاني القرآن، للزجاج؛ علوم القرآن، للزركشي؛ بحار الأنوار؛ تفسير البضاوي؛ تفسير البغوي؛ الدر المنثور؛ نور الثقلين؛ التفسير الامثل؛ التفسير المرشد؛ وجملته من الآثار القرآنيّة التي تأتي فيما بعد في فهرست المصادر.

للقرآن.

والمرحلة التالية تمّ التعرض فيها إلى شرحها وبسط الكلام فيها وبيان كيفية الاستفادة من الآية، أو الآيات المطروحة ضمن بحوث جانبية أخرى لها علاقة بتلك المحاور الموضوعية أيضاً، على أمل أن تؤدي هذه المساعي والجهود إلى زيادة ونموّ معارفنا ومداركنا القرآنية.

ونجد من الضروري هنا أن نذكر النابهين إلى بعض الحقائق والنكات التالية:

١. الموسوعة التي بين أيدينا دوّنت وصنّفت على مستوى الفهم الاجتماعي العام سيما جيل الشباب لكي تعمّ الفائدة.

٢. يُعدّ هذا الأثر في ظلّ المحور الرئيسي الذي يدور حوله، وهو «التعريف بالقرآن من زاوية النظرة القرآنية ذاتها» من الكتب التفسيرية الموضوعية؛ لأنّ النكات المستفادة من الآيات القرآنية تعتبر في واقع الأمر لون من ألوان تفسير الآيات أيضاً.

٣. أخذ بعين الاعتبار تنسيق هذه الموضوعات المنقّحة والمطروحة في عدّة أجزاء وترتيبها بحسب الحروف الألف باء الفارسية بطبيعة الحال، يمكن أن لا يُراعى هذا الترتيب بسبب بعض المستثنيات المحتملة.

٤. تمّ طرح أكثر من ستمائة عنوان من العناوين الفرعية للعلوم القرآنية في هذه الموسوعة الهائلة والشاملة، وهذا بحدّ ذاته يفتح آفاقاً واسعة للتحقيق والتمحيص أمام أذهان وأنظار المتصدّين للأبحاث القرآنية حتّى يتنسّى لهم البحث الكامل والتحقيق التام لكلّ مفردة من مفردات هذه الموضوعات المطروحة حسب الظروف والأجواء المناسبة، وإن كانا نتابع عن كثب البيان التوضيحي لسائر العناوين المطروحة في سلسلة بحوثه المتعاقبة الواحدة تلو الأخرى في الأجزاء اللاحقة، كما هو الحال بالنسبة إلى موضوعي «الإستماع إلى القرآن - ولزوم طاعة القرآن» المنقّحين في هذا الجزء وهو الآن بين أيديكم.

٥. في صدد ترجمة الآيات تمّت الاستفادة والاستعانة بترجمة آية الله العظمى مكارم الشيرازي - ادام الله ظلّه العالي -.

٦. على الرغم من وجود المحور الأساسي لهذه الموسوعة الذي يدور حول موضوع

«القرآن من وجهة نظر القرآن» لم أجدُ بدءاً في تبیین وتوضیح المسائل المطروحة على بساط البحث من الاستفادة والاستعانة بروایات المعصومین عليه السلام، لهذا استعنت في بعض البحوث بالاضافة إلى الآيات بجملة من الروایات التفسیریة، و غیر التفسیریة.

٧. من جملة الموضوعات القرآنیة التي تمّ بحثها وتدوینها للمرحلة الأولى في هذا الجزء، هو صرف موضوعي «استماع القرآن» و«اطاعة القرآن من منظور القرآني» مع جملة من الموضوعات الفرعية المتعلقة بهما من هنا، وبناءً على مشمولیة هذه الدورة، و من أجل مواصلتها والعمل على تطويرها في الأجزاء المتبقية التمس من كافة القراء الكرام أن يدعموننا في هذا الانجاز القرآني - باقتراحاتهم وارشاداتهم القيّمة، وقبل كلّ شيء أقدم شکري وامتناني لكافة الأعضاء المتصدّين لمهمة الإرشاد والهداية، والذين لا يدخروا جهداً في أبداء نصائحهم ووجهات نظرهم.

في خاتمة المطاف لا يسعني إلا أن أقيم وأثمن جهود السادة العاملين والمساهمين في هذا المشروع أخصّ بالذكر منهم المعاون التنفيذي «لمؤسسة أحسن الحديث» الذي بذل جهود ومساعي حيثيّة في انجاز المهام التنفيذية للمؤسسة، وكذلك فلذة كبدي وثمره فؤادي ولدي محمّد محبّي الذي لم يدخر وسعاً - وهو يواكب تحصيله الدارسي - من القيام بأعمال نضد الحروف. وأسأل من الله المَنَّان أن يكافئهم على اتعابهم هذه ويجازيهم بعنايته وكرمه ويمنحهم سعادة الدنيا والآخرة.

والجدير بالذكر أن الفصل النهائي في المرحلة الأولى لهذا التحقيق كان ممتزجاً بالدموع السخیّة التي انهملت على فراقه والدتي الرؤوفة والعطوفة التي كان يسرّها عملي هذا، وكانت تنظر إلى هذه الكتب في غاية التقديس لذا أرى من المناسب أن أبعث ثواب وجزاء هذا المجهود الديني والقرآني إن شملني البارئ تعالى بجوده وكرمه على هذا المجهود المتواضع إلى روحها الطاهرة.

رحم الله صاحب بن عبّاده حيث يقول:

لا عذب الله أمّي إنّها شربت حبّ الوصيّ وغدّنته باللبن

وكان لي والدٌ يهوى أبا حسنٍ فصِرتُ من ذي وذا أهوى أبا حسنٍ^١
على أن تقع جهودنا المتواضعة مورداً للقبول من قبل الباري تعالى وأحمد الله تعالى على
ما أولاني به من أداء هذه الخدمة الثقافية بجوار سلالة الأطهار والأطياب السيدة فاطمة
المعصومة عليها السلام، راجياً العليّ القدير، أن يجعلنا ممن تشمله ألطاف وعنايات هذه السلالة
الجليلة والمكرمة.

اللهم اجعلني ممن أحلّ حلاله وحرّم حرامه وآمن بمحكمه ومتشابهه،
واجعله لي أنساً في قبري، وأنساً في حشري، وأنساً في نشري واجعلني
ممن ترقّيه بكلّ آية قرأتها لي درجة في أعلى عليين آمين ربّ العلمين.

والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته
قم المقدسة - صاحب علي محبّي
٣١ / ٣ / ١٣٧٩ هجري شمسي الموافق
١٧ / ربيع الأول / ١٤٢١ هجري قمرى.

Preface

**In the Name of Allah
the Beneficent the Merciful**

Praise be unto Allah, the Lord of all creatures, and may peace and benediction be upon Mohammad and his clean progeny and may curse of Allah be upon all their enemies.

Greatness, virtue and advantages of the Holy Quran is clearly known to its followers. It is a book virtues and properties of which make it distinguished from all divine and human books, and this claim is a fact that Quran itself emphasizes,¹ and immaculate Imams also have directly mentioned this fact.

Imam Sädigh through describing the characteristics of Quran

1. "Then bring a sura like it", "Quran, 2 : 23; "(Ó Prophet) say: Then produce a sura like it", Quran, 10 : 38; Say: Then bring ten suras the like of it", Quran, 11: 13.

states:

«إن الله [تبارك وتعالى] أنزل في القرآن تبيان كل شيء حتى والله ما ترك الله شيئاً يحتاج إليه العباد للناس، حتى لا يستطيع عبد يقول لو كان هذا نزل في القرآن، إلا وقد أنزله الله فيه»¹.

"Allah, the Almighty has truly sent down the exposition of any thing that is necessary for mankind in Quran, up to this point that (I swear) by Allah that he hasn't missed any requirement of servants. It is definitely impossible that somebody who wishes to find some points about any subject or problem from Quran, and there would be nothing about it".

Through so many verses and recensions Holy Quran has been noted as the latest divine book and such a eternal discourse which is a resolver of all difficulties, and the best guidance for all human problems through different times.

﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ﴾².

"And we have sent down on thee the Book, making clear everything".

If the indicatory of Quran does not cover all the material aspects of the human life, at least it whould support spiritual effairs that play a complementary role in human spiritual life; . as Iman Sādigh states in this case:

"Allah has sent down the exposition of every thing in Quran, up to this point that (I swear) by Allah that there is no missed necessity of servants that Allah has already revealed by Quran to the people".

One other property of Quran which also can be found among the excellent words of infallibles(A) and catches so much

1. Behār ol Anwār, V. 92, P. 81, hadith 9.

2. Quran, 16 : 89.

attention, is to have so many usefull and new messages for various generations through different ages. And it is counted as one of the most important mysteries and spiritual maricles of this great book. In this regard Imam Mohammad Bāghir(A) explicitly states:

«ولو أنّ الآية إذا نزلت في قوم ثم مات أولئك القوم ماتت الآية، لما بقي من القرآن شيء ولكن القرآن يجري أوله على آخره مادامت السماوات والأرض ولكلّ قوم آية تيلونها، [و] هم منها من خير أو شر»¹.

"If there was So, that when one certain verse was sent down for some people, and after death of those people, the date and usage of that verse was finished, there has been nothing left of Quran up to time being! But people of different generations and nations always have had the same questions during all ages, because whatever the ancients encountered the posterity will experience th same, and this process continues as long as something as earth and sky exist. And there is a specific verse for each tribe, wether good or bad, they recite it".

Other considerable and intersting points about Quran that must be regarded as one of the obvious properties of this holy book is that, although extensive researches has been conducted on it, resulted in a great deal of successfull conclusions, yet innumerable subjects are to be researched and almost all Quranic researches claim that it is too hard to consider an end or compiliation to Quranic researches.

what a beautiful and eloquent statement the holy prophet(s)

1. Tafsir ol Ayyashi, V. 1, P. 14.

has made in this regard:

«لاتحصى عجائبه ولا تبلى غرائب»¹.

"Quran is a book whose wonders are uncountable and whose maricles will never get old".

In this ground Iman Ali(4) has made an intersting statement too:

«وَإِنَّ الْقُرْآنَ ظَاهِرُهُ أُنِيقٌ وَبَاطِنُهُ عَمِيقٌ ، لَا تَفْنِي عَجَائِبُهُ ، لَا تَنْقُضِي غَرَائِبُهُ»².

"Certainly the exterior of Quran is wonderful and its interior is deep (in meaning). Its wonders will never disappear, its amazememt is indelible".

Language of poetry describes this property in this way:

*I sank into a sea of different depth
Yet each drop of it is as effective as an ocean
The Jinns found it a wonder of the world
A wonder of man's progeny who is unawar of its mystery
One who has the slightest knowledge of the secret of this sea
Is totally ignorant of wisdom, spirit and religion
Whoever goes around this sea
Is more amazed than before
You can not approach this sea with your inborn spirit
Only one who has a hundred souls deserves it.*

It is so necessary to point out that this property (having many and different layers of meaning) has never led to any despair and hoplessness for scholers to try more for more and new researches. Allāme Tabātabāi in his great book (Tafsire Almizan) says:

1. Usoole kafi, V. 2, P. 599, Ketab -o- fazlel Quran, hadith 2.

2. Nahjul Blagha, Sermom 18, P. 60 - 61. (sobhi saleh).

"It is a wonderful quality of Quran. The verses are so strong and meaningful in reasoning and always Come to clear conclusions. Putting two relevent verses together you'll get a new and uique truth and the third verse wonderfully confimes the finding. It is a unique quality of Quran ... Unfortunately the exegetes had sofar neglected this method. Had they followed this way since the early days, they would have discovered by now so much of its hidden treasures".

Therefore it is also considered as a privilege of this divine book that after so much researches and studies still there is a endless sea of knowledge within it that needs scientific power of scholers to search about.

It is stated in recensions that:

«إِنَّ رَجُلًا سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَا بَالُ الْقُرْآنِ لَا يَزْدَادُ عَلَى النُّشْرِ وَالدَّرْسِ إِلَّا غَضَاضَةً؟
فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَمْ يَجْعَلْهُ دُونَ زَمَانٍ وَلِنَاسٍ دُونَ نَاسٍ، فَهُوَ فِي كُلِّ زَمَانٍ جَدِيدٌ وَعِنْدَ كُلِّ قَوْمٍ غَضٌّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ»¹.

"Someone asked Imam Sādigh(A): what kind of mystery is going by Quran that more teaching and preaching it, more happiness and creativity it produces? In replay Imam stated:

It is due to this fact that Allah have not sent down the Quran for the limited and specific days and specific people. Therefore this holy book every time, in every historical stages has new things to say. so it will always be a new and trustable reference, till the day of jugdement".

Imam Sajjād also to express the high position of Quran states:

1. Behār ol Anwār: V. 2, P. 280, hadith 44.

«... وجعلته مهيمناً على كل كتاب أنزلته ، وفضلته على كل حديث قصصه ، وفرقاً فرقت به بين حلالك وحرامك ، وقرآناً أعريت به عن شرائع أحكامك...»¹.

"...And [you] appointed [the Quran] as guardian over every book thou hast sent down, preferring it over every narrative which thou hast recounted, a separator, through which thou hast separated Thy lawful from Thy unlawful, a Quran, through which thou hast made plain the approaches to Thy ordinances".

Thus considering above points, it should be kept in mind that the only path of salvation is through this divine book.

For this Mohammad the messenger of Allah narrates:

"One day Gabriel came to me and made me aware about a sedition which will going to be happen among my people.

I asked him to tell me how it can be avoided.

He said in reply:

«كتاب الله فيه بيان ما قبلكم من خبر ، وخبر ما بعدكم وحكم ما بينكم»².

"The only and the best path of salvation is through the direction which Quran shows to you! Because it comprises the advantage of the ancients and the posterity; and it is a fair referee among you".

For the high position and special situation of Quran to the people and also its role for developing and advancing the human and Islamic society, it was always the major and important purpose of the Islamic revolution of Iran to make the Holy Quran revived and reknown to people; to achieve this aim, leaders have always been trying specially to make the youth familiar with

1. Saheefe Sajjadiye, Supplication. 42.

2. Tafsire Ayyashi, V. 1, P. 3.

Quran.

In this case Imam Khomeiny warned Iranian youth as his Children and stated:

*"O' I'm addressing you, dear children of Islam, ... highly I recommend you to regard teaching and learning of Quranic sciences in its different fields as your most high goal. let it not be that in old ages and time of weakness you fill painfully regretful and sorry for ignoring Quranic courses"*¹.

In other part of his wise speeches, addressing seminaries and universities, he states:

*"O' seminaries and researchers of universities be stood and ready, and make strong attempts to defend and save the Holy Quran from destroying attack of religious ignorants and disgraced scholars, who are attacking it on purpose"*².

So, exactly the purpose of the writer, though with his little knowledge, is to introduce this endless and deep sea of divine sciences to public, specially youth of course through its own guidance. Although by now great and valuable books have been written in this matter³, but there are some obvious and unique

1. speeches of Imam khomeiny, 1365 (1986).

2. speeches of Imam Khomeiny, 1365 (1986).

3. Books suchas:

(A) "Aletghän fi uloomel Quran": soyuty.

(B) "Jämeo' Lakhbär val Äsär anennabi val Aeemmat ol Athär" This book has been written by Mr Abtahiey Esfahani in three volumes. first: Quran Virtues; Second: Its state of being special, and third: virtues of suras and verses.

(C) "Alborhän fi uloomel Quran": Zarkeshi.

properties and specifications of materials and style about present work that separates it from other literatures. Also if there are books in such a method they would have some deficiencies.

I believe that the Quranic verses and words and their concepts are the best, most exact and of course real introducer of the Quran. And it should be added that Quran itself is the best reference for every one who wants to introduce it by means of words and expressions, so our attempt is to introduce Quran to eagers through its description and introduction of itself. And it was for this, I called this valuable series "Introduction of Quran through view points of Quran"; Because as mentioned earlier Quran in different verses with various expressions explains its properties and advantages. So a brief remark of the points mentioned, is that with a deep and exact consideration it will be clear and understood that the Holy Quran explicitly and usefully has introduced itself from all aspects. In present work these presentations have been made through two stages by getting contribution from different exegeses and other Quranic references¹. At the first step these introductions have been put in

(D) "Attezkār fi Afzalol Azkār" : Ghortobi.

(E) "Alvajiz fi tazāccul Ketābel Aziz": Ghortabi. researcher: Alāeuddin Ali Reza.

1. References such as: Tafsire Almizān, majmaool Bayān, Tebyan' (shykhe Toosi) Albayān (Āyatollāh khoee), Tafsire Kabire fakhre Rāzi, Tafsire Ghortobi, javame ol jāme, Kashāf, Tafsire Tabari, Maāniel Quran (zojaj), olume Quran (Zarkeshi), Beharol Anwar , Tafsire Beizāvi, Tafsire Baghavi, olumol Quran, noorol Ssaqlain, Tafsire Nemoone, Tafsire Rāhnema, and other Quranic works which has noeted on Table of references.

order as some points under minor Quranic titles. Then for more comprehension and usage specially for public, more explanation and analysis follows them; also through explanations, the usage of verses and other minor points have been exposed. May these attempts make more and everyone more familiar with hay Quran.

And now some points about the book

1 . Present work has been written in such a style to be helpful for public, specially youth.

2 . This work through its purpose - introducing the Quran through its view points - doubtlessly is included as a subjective exegeses books, since the points driven from verses, infact, are the exegesis of verses too.

3 . For this research the topics which will be prepared in different volumes, has considered to be arranged in alphabetical order; but there may be some limitations that avides observing this rule in all cases.

4 . In this large project more than 600 titles of Quranic sciences has been presented. So this shows a great capacity of Quranic sciences to researchers to study different Quranic fields. But I give you glad tidings that I'm myself working on all titles and subjects as well as these two mentioned in this volume, and will present them one after another.

5 . For persian translation of verses, I've choosen the translation of Äyatolläh Makäreme shiräzy for it's fluency.

6 . Even though the main area of discussion is about Quran, but esseintially for explaining and exposing the matrials, it was so

necessary to use the infallibles words; therefore wherever it was needed I've used the exegetical and non-exegetical traditions.

7. What have been compiled of Quranic subjects (which I collected) and is presented in this volume are only two titles; "giving ear to Quran" and "obedience to Quran" and their minor subjects; so considering vastness of this project and also for having as much as better continuation and presentation of the following volumes, with a full sense of modesty, I want dear readers to give me their suggestive and corrective offers. In advance I appreciate all readers and friends for their guidances and suggestions.

At the end I should thank all friends who helped me to do my best, especially the executive manager of "Ahsan ol hadith institution" and also my dear son Mr. Mohammad Mohebbi that helped me in computer affairs. May Allah give all dears an ample reward.

It is also worthy to mention that I finished the final part of the first stage of this project with tearful eyes in the decease of my compassionate and dear mother; So here I want to take the opportunity to ask the merciful Allah, if there is a reward and wage for this religious and Quranic service, to give it to her clean soul.

And I thank Allah who helped me finish this Quranic and cultural service in the city of a member of clean family, Hazrate Fāteme Maasooma(a). I hope the merciful Allah benefit us from the grace and blessing of this great and dear family.

«اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِمَّنْ أَحَلَّ حَلَالَهُ وَحَرَّمَ حَرَامَهُ وَأَمَّنْ بِمَحْكَمِهِ وَمُتَشَابِهِهِ ، واجعله لي أنساً في قبري ، وأنساً في حشري ، وأنساً في نشري ، واجْعَلْنِي مِمَّنْ تَرْقِيهِ بِكُلِّ آيَةٍ قَرَأْتُهَا لِي دَرَجَةً فِي أَعْلَى عِلِّيِّنَ آمِينَ رَبِّ الْعَالَمِينَ».

"O 'creator place me among those who regard and observe Quranic lawfult and unlawfult as they should do and who have faith to ambiguous and clear verses of Quran. O' Allah appoint the Quran as my companion at the grave and the day of gathering and let me among of those who more verse they recit, uper degree they get in heaven". Aman

May the Peace and Blessing of Allah be upon you

Qom, Sāhebalī Mohhebi

17th Rabiul-Avval 1421 A . H (according to lunar calendar)

31th Khordad 1379 A . H (according to solar calendar)

فهرست مطالب

۵	 مقدمه
۱۵	 مقدمه (ترجمه عربی)
۲۳	 مقدمه (ترجمه انگلیسی)

۱. استماع قرآن

۳۷	 مفهوم استماع
۳۸	 مراد از استماع قرآن
۳۰	 اهمیت استماع قرآن
۳۳	 استحباب استماع قرآن
۳۷	 ابراز احساسات در استماع قرآن
۳۸	 ابراز احساسات عالمان صدر اسلام در استماع قرآن
۵۱	 گریه در استماع قرآن
۵۲	 استماع جن از قرآن
۶۱	 مشرکان و استماع قرآن
۶۳	 اجتناب مشرکان از استماع قرآن
۶۵	 ممانعت مشرکان از استماع قرآن
۶۸	 آثار استماع قرآن
۷۴	 خوشحالی مؤمنان از استماع قرآن
۷۸	 اضطراب منافقان از استماع قرآن

۲. اطاعت از قرآن

۸۵	مراد از اطاعت از قرآن
۸۹	ضرورت اطاعت از قرآن
۹۵	هدایتگری قرآن و پیروی از آن
۹۹	اهمیت اطاعت از قرآن
۱۰۱	رسالت انذار و پیروی از قرآن
۱۰۹	دعوت به اطاعت از قرآن
۱۱۲	تدبیر در قرآن و دعوت به اطاعت از قرآن
۱۱۹	ارزش اطاعت از قرآن
۱۲۵	فلسفه اطاعت از قرآن
۱۲۵	نزول قرآن و فلسفه اطاعت از قرآن
۱۲۶	۱. پاسخگویی به نیازها و رخدادهای اجتماعی
۱۲۷	۲. هدایت و تربیت انسان
۱۲۸	۳. هشدار به مردم نسبت به پیامدهای شوم اعراض از تعالیم دینی
۱۲۹	۴. یادآوری تعالیم دینی به مؤمنان
۱۲۹	۵. خارج ساختن مردم از ظلمات به نور
۱۳۰	جایگاه قرآن و فلسفه اطاعت از آن
۱۳۱	قرآن، بهترین نعمت الهی
۱۳۱	قرآن تجلی ذات الهی
۱۳۲	نیاز انسان به هدایت تشریعی
۱۳۳	پیروی از قرآن و اهل بیت:
۱۳۲	نقش اهل بیت: در مورد قرآن
۱۳۹	اهل بیت: مفسران اصلی قرآن
۱۴۲	مقام اهل بیت: در ارتباط با قرآن
۱۴۵	اطاعت عالمان از قرآن
۱۴۵	مذمت جهل
۱۴۶	ارزش علم
۱۴۹	رابطه علم، ایمان و اطاعت
۱۵۱	شرایط اطاعت از قرآن
۱۵۱	۱. ایمان به قرآن
۱۵۲	۲. شناخت اعجاز قرآن

۱۵۵	۳. شناخت قرآن نسبت به آنچه که از ما خواسته است.
۱۵۶	۴. شناخت موانع اطاعت از قرآن
۱۵۶	و اما موانع اطاعت از قرآن:
۱۵۶	الف. غفلت
۱۵۹	ب. پیروی از هوی و هوس
۱۶۰	ج. ارتکاب گناه و اصرار بر آن
۱۶۲	آثار گناهان
۱۶۲	یکم. گناه ارزش و آثار طاعت و عبادت را از بین می‌برد.
۱۶۵	دوم. گناه، حس تشخیص و درک را از انسان می‌گیرد.
۱۶۵	سوم. گناه، مانع نزول برکات الهی است.
۱۶۷	چهارم. گناه، علاوه بر ظلم به خویش، ظلم به دیگران است.
۱۶۸	پنجم. گناه، موجب مرگ زود هنگام است.
۱۶۹	ششم. گناه، موجب محرومیت انسان از عبادت و انجام کارهای نیک است.
۱۷۰	هفتم. گناه، موجب سلب نعمت است.
۱۷۲	د. عدم آشنایی نسبت به نقش قرآن
۱۷۲	نقش قرآن
۱۷۶	ه. عدم آشنایی نسبت به معارف و تعالیم قرآن
۱۸۱	۵. حفظ زمینه اطاعت و بندگی
۱۸۵	صبر در اطاعت از قرآن
۱۸۶	اقسام صبر
۱۸۶	سختی در اطاعت از قرآن
۱۹۱	نقش صبر در مداومت بر اطاعت از قرآن
۱۹۵	نشانه‌های پیروان قرآن
۲۰۵	پاداش پیروان قرآن
۲۰۹	پیروان قرآن، مصلحان جهان
۲۱۲	آمزش و پاداش پرارزش
۲۱۵	آثار اطاعت از قرآن
۲۱۵	۱. پیروی از قرآن، موجب تأمین مصالح و منافع واقعی بشر است.
۲۱۷	۲. پایبندی به تعالیم قرآن، مایه هدایت آدمی است.
۲۱۹	۳. پیروی از قرآن و پرهیز از مخالفت با آن، زمینه‌ساز جلب رحمت الهی است.
۲۲۱	مراد از رحمت الهی
۲۲۲	۴. پیروی از قرآن، موجب رهایی جامعه از انحطاط است.
۲۲۵	۵. پیروی از قرآن، موجب احیای اهداف انبیا و رسولان الهی است.

۲۲۵	هدف از بعثت انبیا
۲۲۶	الف. تعلیم و تربیت انسان
۲۲۶	ب. احیای عنصر امر به معروف و نهی از منکر
۲۲۶	ج. رهایی انسان از اسارت غل و زنجیرها
۲۲۶	د. دعوت به امری که با فطرت انسان هماهنگی دارد.
۲۲۸	ه. اقامه قسط و عدل در جامعه
۲۲۹	و. احیای ارزش های اخلاقی
۲۲۹	ز. دعوت به توحید
۲۲۹	ح. مبارزه با طاغوت
۲۲۹	ط. گرایش دادن جامعه به سوی خدا
۲۳۰	ی. ارتقا و رشد فرهنگی جامعه
۲۳۱	ک. ایجاد وحدت و انسجام و ارایه راه حل صحیح اختلافات در جامعه
۲۳۲	ل. اصلاح جامعه
۲۳۳	اهداف بعثت انبیا و آثار اطاعت از قرآن
۲۳۴	۶. اطاعت از قرآن، موجب سعادت انسان است.
۲۳۶	۷. اطاعت از قرآن، موجب شفای روحی و فکری است.
۲۳۷	۸-۹. اطاعت از قرآن، موجب بیداری و عظمت جامعه اسلامی است.
۲۳۹	۱۰. اطاعت از قرآن، موجب مصونیت از قیامی و هلاکت است.
۲۴۰	۱۱. اطاعت از قرآن، مایه هشیاری انسان ها از فریفتگی به حیات دنیوی است.
۲۴۱	۱۲. اطاعت از قرآن، مایه ترس از خدا و یاد او است.
۲۴۲	۱۳. اطاعت از قرآن، موجب شرافت و سربلندی پیامبر و امت او است.
۲۴۵	۱۴. پیروی از قرآن، عامل رهایی از افکار و اندیشه های خرافی است.
۲۴۵	۱۵. منحرفان، در گمراه سازی مسلمانانی که به تعالیم قرآن پایبند هستند، ناتوانند.
۲۴۶	۱۶. رستگاری انسان ها در گرو پیروی از قرآن است.
۲۴۶	۱۷. باور به تعالیم قرآن، و انجام دستورات آن، راه جلوگیری از تباه گشتن سرمایه عمر است.
۲۴۶	۱۸. پذیرش قرآن و عمل به راهنمایی های آن موجب هدایت، و رد و انکار آن موجب گمراهی و ظلمات است.
۲۴۷	۱۹. پیروی از قرآن، موجب مغفرت و آمرزش الهی است.
۲۴۷	۲۰. پیروی از قرآن، موجب برخورداری از پاداش پر ارزش الهی است.
۲۴۹	کیفر نافرمانی از قرآن
۲۵۵	اطاعت از قرآن از اهداف انقلاب اسلامی ایران
۲۵۹	فهرست آیات
۲۶۹	فهرست روایات
۲۷۳	فهرست مطالب